

Lekce 15

Pasívum a slovesné rody

Řím 11,26: και οὕτως πας Ἰσραηλ σωθησεται

– a tak celý Izrael bude spasen

Lk 2,4: ἀνεβη δε και Ἰωσηφ ἀπο της Γαλιλαιας ... εἰς πολιν Δαυιδ ἣτις καλεῖται Βηθλεεμ. – Také Josef vystoupil z Galileje ... do města Davidova, které se nazývá Betlém.

Mt 3,10: παν οὖν δένδρον μη ποιουν καρπον καλον ἐκκοπτεται και εἰς πυρ βαλλεται. – Proto každý strom nepřinášející dobré ovoce je vytnut / se vytíná a je hozen / hází se do ohně.

Řím 5,1: διακιωθεντες οὖν ἐκ πιστεως εἰρηνην ἔχομεν προς τον θεον ... – Proto jsouce ospravedlnění z víry máme pokoj u Boha...

V těchto větách podtržená slovesa jsou v pasívu (jako protiklad k aktivu).

15.1 Idea pasíva

Až dosud všechny věty byly *aktivní* ve významu – tj. podmět věty je tím, kdo jedná. V řečtině můžeme mít věty *pasivní* ve významu, v nichž se jedná na podmětu věty.

Aktivní: Ježíš uzdravuje malomocného. Pasivní: Malomocný je uzdraven

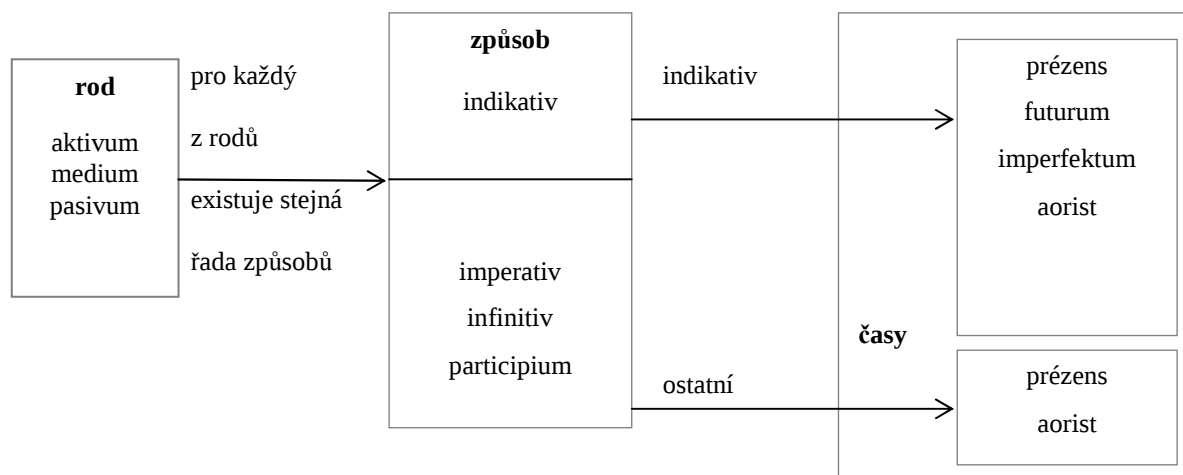
Pasivní věta neukazuje, kdo *koná* činnost. Tohoto však lze dosáhnout uvedením *jednajícího činitele* – „malomocný je uzdraven *Ježíšem*“. Řečtina vyjadřuje *jednajícího činitele* použitím předložky ὑπο + G. (Viz část 4.3 pro rozlišení mezi živými *činiteli* a neživými *nástroji*.)

Mk 1,9: ἐβαπτισθη εἰς τον Ἰορδανην ὑπο Ἰωαννου.

- Byl pokřtěn v Jordánu Janem.

15.2 Slovesné rody

V řečtině existují **tři slovesné rody** – *aktivum*, *medium*, *pasivum*. Jak jsme se naučili v části 8.1.4, deponentní slovesa (jako ῥυομαι) používají *medium* pro vyjádření *aktivního* významu. *Medium* budeme probírat později. Prozatím je důležité vědět, že v pasívu i mediu existují všechny slovesné způsoby a časy, které se nacházejí v aktivu.

15.3 Rozlišování časů

Když jsme se poprvé setkali s časy v lekci 6, viděli jsme, že je lze rozlišovat podle vzoru prefixů ε a sufixů σ. Tentýž vzor byl zachován, když jsme se zabývali verši v mediu (deponentními) v lekci 8. V případě pasiva nám také bude velmi nápomocné všimnout si podobný, i když nepatrně odlišný vzor.

	indikativ			ostatní způsoby		
	aktivum	medium	pasivum	aktivum	medium	pasivum
présens	λυ	ρϋ	λυ	λυ	ρϋ	λυ
futurum	λυ σ	ρϋ σ	λυ θησ			
imperfektum	ἐ λυ	ἐ ρϋ	ἐ λυ			
aorist	ἐ λυ σ	ἐ ρϋ σ	ἐ λυ θ	λυ σ	ρϋ σ	λυ θ

Poznámky

- Vzor v aktivu a mediu je stejný.
- ρυομαι je použito jako vzor, a ne λυω, protože medium se obvykle používá pouze pro deponentní slovesa.
- V pasivu vzor přímnožků ἐ je stejný jako v aktivu – indikativ imperfekta a aoristu má přímnožek.
- Aorist pasiva se vyznačuje sufixem θ.
- Futurum pasiva se vyznačuje sufixem θησ.
- Indikativ futura lze snadno zaměnit s aoristem v ostatních způsobech v aktivu a mediu (oba mají sufixy σ, ale žádný přímnožek).

Cvičení 15.3

Uveďte možné časy a rody následujících sloves a řekněte, zda jsou v indikativu, nebo v jiném způsobu

1. ἐπιστευθη	3. ἐλαμβανεν	5. ἀπολυθησονται	7. ποιηθητε
2. πεμψατε	4. ἀρξεται	6. λογισασθαι	8. ἐμνησαν

15.4 Význam pasiva

Není nic neobvyklého učit se o významu pasiva. Může být nápomocné uvést české ekvivalenty (srov. část 6.3 ohledně aktiva).

indikativ	prézens	jsem rozvazován, jsi rozvazován, ...
	futurum	budu rozvazován, budeš rozvazován, ...
	imperfektum	byl jsem rozvazován, byl jsi rozvazován, ...
	aorist	byl jsem rozvázán, byl jsi rozvázán, ...

imperativ	prézens	Buď rozvazován!
	aorist	Buď rozvázán!

infinitiv	prézens	být rozvazován
	aorist	být rozvázán

participium	prézens	jsa rozvazován
	aorist	byv rozvázán

15.5 Koncovky pasiva

Indikativ pasiva slovesa λυω

	présens	futurum	imperfektum	aorist
1. os. sg.	λυομαι	λυθησομαι	ἐλυομην	ἐλυθην
2. os. sg.	λυη	λυθηση	ἐλυσου	ἐλυθης
3. os. sg.	λυεται	λυθησεται	ἐλυετο	ἐλυθη
1. os. pl.	λυομεθα	λυθησομεθα	ἐλυομεθα	ἐλυθημεν
2. os. pl.	λυεσθε	λυθησεσθε	ἐλυεσθε	ἐλυθητε
3. os. pl.	λυνονται	λυθησονται	ἐλυνοντο	ἐλυθησαν

Další způsoby pasiva slovesa λυω

		présens	aorist
imperativ	2. os. sg.	λυσου	λυθητι
	2. os. pl	λυεσθε	λυθητε
infinitiv		λυεσθαι	λυθηναι
participium		λυομενος	λυθεις ¹

¹ λυθεις má nominativ feminina λυθαισα a nominativ neutra λυθεν a kmen maskulina a neutra λυθεντ-. Skloňuje jako λυων a λυσας. Jeho úplné skloňování je:

		mask.	fem.	neut.
sg.	N.	λυθεις	λυθαισα	λυθεν
	G.	λυθεντος	λυθεισης	λυθεντος
	D.	λυθεντι	λυθειση	λυθεντι
	A.	λυθεντα	λυθειςαν	λυθεν
pl.	N.	λυθεντες	λυθειςαι	λυθεντα
	G.	λυθεντων	λυθειςων	λυθεντων
	D.	λυθειςιν	λυθειςαις	λυθειςιν
	A.	λυθεντας	λυθειςας	λυθεντα

15.5.1 Pasivum v prézentu a imperfektu

Pokud se podíváte na prézens a imperfektum v tabulkách, vidíte, že koncovky jsou přesně tytéž jako v prézentu a imperfektu (media) deponentních sloves. Např.

ῥυεται – 3. os. sg. ind. prés. med. slovesa ῥυομαι

λυεται – 3. os. sg. ind. prés. pas. slovesa λυω

Toto evidentně nastoluje otázku, jak rozlišíte medium a pasivum – budeme se tím zabývat později.

15.5.2 Pasivum futura a aoristu

Pokud se podíváte na futurum pasiva v tabulce, vidíte, že má stejné koncovky jako futura media (a proto stejné jako prézens media a prézens pasiva). Rozlišujícím rysem je suffix $\theta\eta\varsigma$.

Když se podíváte na aorist, je třeba zmínit překvapující skutečnost, že jeho koncovky jsou mnohem podobnější koncovkám aktiva (zvlášť $-\eta\mu\epsilon\nu$ a $-\eta\tau\epsilon$ a participium nekončící na $-\mu\epsilon\nu\varsigma$) než ostatní koncovky pasiva/media.

Futurum a aorist pasiva zahrnují přidání θ na konec kmene. Nepřekvapuje, že toto může způsobit těžkosti, stejně jako přidání suffixu σ (část 6.6). Kombinace, které se vyskytují, jsou uvedeny v důležité gramatice.

Důležitá gramatika

π, β, φ + $\theta \rightarrow \varphi\theta$

$\tau, \delta, \theta, \nu$ + $\theta \rightarrow \sigma\theta$

Kromě toho, jak byste očekávali, ve slovesech na $-\epsilon\omega$ se ϵ prodlužuje na η před θ (stejně jako je tomu před σ ve futuru/aoristu aktiva/media).

Příklady

ἄχθησομαι – indikativ futura pasiva slovesa ἄγω – budu veden

ἤχθην – indikativ aoristu pasiva slovesa ἄγω – byl jsem odveden

λαληθεις – participium aoristu pasiva slovesa λαλεω – byv vysloven

βαπτισθηναι – infinitiv aoristu pasiva slovesa βαπτίζω – být pokřtěn

Cvičení 15.5. a 15.5.2

Udělejte rozbor následujících slov

1. ἡνοιγετο	3. βαπτισθεις	5. ἐρχονται
2. θεραπευθησομαι	4. διωκονται	6. ἐποιηθη

15.5.3 Nepravidelné futurum a nepravidelný aorist pasiva

Všechna slovesa používají standardní koncovky pro futurum a aorist pasiva, ale existuje jistý počet sloves, která mají nepravidelné kmeny. Používají však alespoň stejný kmen pro futurum a aorist. V tabulce níže je uváděn indikativ aoristu pasiva, ale futurum pasiva lze z něho spolehlivě vytvořit.² Pouze následujících pět sloves má nepatrné změny v kmenu:

	prézens	aorist pasiva
slyším	ἀκουω	ἤκουσθην
házím	βαλλω	ἐβληθην
zvedám	ἐγειρω	ἤγερθην
volám	καλεω	ἐκκληθην

² Např. βαλλω má nepravidelný aorist pasiva ἐβληθην. Jeho futurum pasiva je proto βληθησομαι (odstraňte přímnožek, nahraďte sufix θ sufixem θης a použijte koncovky futura pasiva).

zachraňuji	σωζω	ἐσωθην
------------	------	--------

Následující sloveso je dost těžké rozeznat:

beru	λαμβάνω	ἐλημφθην
------	---------	----------

Následujících pět tvoří dost nepříjemnou skupinu, protože nevykazují θ, na kterou normálně spoléháte, abyste mohli určit sloveso v aoristu nebo futuru pasiva.³

posílám	ἀποστελλω	ἀπεσταλην
píši	γραφω	ἐγραφην
seji	σπειρω	ἐσπαρην
obracím ⁴	στρεφω	ἐστραφην
zářím ⁵	φαινω	ἐφανην

Existují tři slovesa, jejichž kmeny aoristu pasiva se tvoří z odlišných sloves:

říkám	λεγω	ἐρρεθην (nebo ἐρρηθην)
vidím	ὁραω	ὠφθην
nesu	φερω	ἤνεχθην

³ Tato slovesa mají také -ηθι v 2. os. sg. impt. aor. pasiva, a ne -ητι.

⁴ Nejčastěji se nachází ve složených slovesech ἐπιστρεφω – obracím a ὑποστρεφω – vracím se.

⁵ φαινω se často vyskytuje v pasivu, kde znamená „jevím se“.

Cvičení 15.5.3

Udělejte rozbor následujících slov

1. έσωθημεν	3. κληθησεται	5. έρρεθη
2. έγγραφη	4. βληθεις	6. έλημφθησαν

Cvičení v půli

1. έλαληθη ύπο των προφητων.
2. ό δουλος άπολυθεις ευχαριστησεν τω θεω.
3. ό θεος βλεπεται ύπο άγγελων.
4. ό Πετρος ήρχετο εις την συναγωγην.
5. πειραζομενος⁶ έγω ου πιπτω.
6. οι άποστολοι άποσταλησονται.
7. βλεψαντες τα πονηρα πραχθεντα έφυγον.
8. εκείνη τη ήμερα ό θεος όφθησεται.
- 9.
- 10.
- 11.
- 12.

15.6 Chápání media

Medium se používá obvykle jednoduše proto, že sloveso je deponentní sloveso a deponentní slovesa používají *medium* pro vyjádření *aktivního* významu.

Následující tabulka může být nápomocná:

		sloveso je	
		normální	deponentní
požadovaný význam	aktivum	použití aktiva	použití media
	pasivum	použití pasiva	použití pasiva

Tato tabulka ilustruje, že gramaticky deponentní slovesa lze dát do pasiva – když potřebují aktivní význam, používají tvary media, když chtějí pasivní význam, používají tvary pasiva. Avšak mnohá deponentní slovesa jsou intransitivní (tj. nemohou mít předmět, např. „jdu“), a proto se nemohou nacházet v pasivu („byl odejit“). Dokonce ta slovesa, která se mohou vyskytovat v pasivu (ἀρχομαι – začínám), dělají tak zřídka. Toto je užitečné vědět, protože v přítomnu a imperfektu jsou tvary media a pasiva identické, a proto všechno, co můžete gramaticky říct o např. ἀρχεται, je, že je to 3. os. sg. ind. prez *media* nebo *pasiva*. Ve skutečnosti však je to pravděpodobněji medium (s aktivním významem) než pasivum (s pasivním významem).

Shrnutí v tabulce:

		sloveso je	
		normální	deponentní
tvar na stránce je	aktivum	aktivum → aktivní význam	
	medium	pasivum → pasivní význam	medium → aktivní význam
	nebo pasivum	(nebo <i>velmi neobvykle</i> zvláštní mediální význam – viz níže)	(nebo <i>zcela neobvykle</i> je skutečně v pasivu s pasivním významem)

- Obě tabulky fungují, pouze pokud víte, která slovesa jsou deponentní!

Nápověda

Často pomáhá vyjasnit si, proč něco vidíte jako nejasné/matoucí! Pro mnohé studenty tím důvodem je, že medium se zdá být aktivní *ve významu*, ale velmi blízké pasivu *v koncovkách*. Je kupodivu uprostřed!

15.6.1 Zvláštní použití media

V klasické řečtině se medium používalo mnohem šířeji k vyjádření činnosti, která postihovala podmět (např. φερω – nesu, φερομαι – odnáším si = získávám). Zbytky tohoto existují v koiné.

(a) Několik sloves stále používá tři rody s odlišným významem.

ἐνδύει (aktivum) – Obléká (někoho).

ἐνδύεται (medium) – Obléká se.

ἐνδύεται (pasivum) – Je oblékán.

(b) Někteří autoři (zvláště autor Lk a Sk) používají medium jako stylistický prostředek, napodobující klasickou řečtinu, o níž se myslelo, že má větší literární kvalitu (toto se nazývá „archaizace“).

Příklad

(φυλασσω v aktivu – střežím, hlídám; v mediu – mám se na pozoru)

Lk 2,8: Και ποιμενες ἦσαν ἐν τη χωρᾷ τη αὐτῇ ... φυλασσουντες (aktivum) φαλακας της νυκτος ἐπι την ποιμνην αὐτων. – A v téže zemi byli pastýři ... hlídající své stádo v noci.

Lk 12,15: εἶπεν δε προς αὐτους· Ὁρατε και φυλασσεσθε (medium) ἀπο πασης πλεονεξιας. – A řekl jim: „Hleďte a mějte se na pozoru před každým druhem chamtivosti.“

Sk 1,1: Τον μεν πρωτον λογον ἐποιησαμην περι παντων ...

– Učinil jsem první vyprávění ohledně věcí ...

(Není zde zvláštní důvod pro použití media ποιεομαι spíše než aktiva ποιεω, je to skutečně pouze záležitost stylu.)

Nápověda

Dávejte si pozor na tato zvláštní použití; ale pamatujte, že ve velké většině případů, kdy vidíte medium, se jedná o deponentní sloveso, které zprostředkovává aktivní význam.

15.7 Pasivní deponentní slovesa

Poslední kapkou pro mnohé studenty je slyšet, že existují pasivní deponencia – slova, která mají pasivní (ne mediální) tvar, ale aktivní význam! V této kategorii jsou však pouze čtyři slova – a některá z nich pouze, když jsou v aoristu – takže je lze chápat

jednoduše jako roztomilou zvláštnost. Protože medium a pasivum se liší pouze ve tvaru futura a aoristu, tak pouze zde má význam rozdíl mezi mediálními a pasivními deponenciemi.

présens		futurum		aorist	
chci	βουλομαι	pasivum	βουλησομαι	pasivum	ἐβουληθην
bojím se	φοβεομαι	pasivum	φοβηθησομαι	pasivum	ἐφοβηθην
odpovídám	ἀποκρινομαι	medium	ἀποκρινουμαι	pasivum	ἀπεκριθην
jdu	πορευομαι	<i>bud'</i>	πορευσομαι	pasivum	ἐπορευθην
		<i>nebo</i>	πορευθησομαι		

Cvičení 15.7

Přeložte

- ἐβουληθημεν βλεψαι τον Ἰησουν.
- ἐκεινη τη ἡμερα φοβηθησεσθε;
- δει πορευθηναι εις τον ιερον.
- ἀποκριθητε ουδεν.

Slovíčka pro lekci 15

Šest dalších substantiv 2. deklinace

διαβολος (37) – pomlouvač, ďábel

καρπος (66) – plod, ovoce

ναος (45) – chrám

Φιλιππος (36) – Filip

φοβος (47) – strach

χρονος (54) – čas

Některá slovesa, která jsou pasivní deponencia (přinejmenším v některých časech)

ἀποκρινομαι (231) + D. – odpovídám

βουλομαι (37) – chci

πορευομαι (153) – jdu

ἐκπορευομαι (33) – vycházím

φοβεομαι (95) – bojím se

A mnohem víc (normálních) sloves

ἀγιαζω (28) – posvěcuji

ἀσθενεω (33) – jsem slabý, nemocný

βασταζω (27) – nesu, odnáším

γαμεω (28) – vstupuji do manželství

γνωρίζω (25) – uvádím ve známost,
oznamuji

δουλεω (25) – jsem otrokem, sloužím

ἐκχεω (27) – vylévám

ἐνδύω (27) – oblékám

ἐπιστρεφω (36) – obracím, otáčím

ἔκω (26) – jsem zde, přicházím

ἰσχυω (28) – jsem silný

κελευω (25) – příkazuji

κλαίω (40) – pláču

κωλυω (23) – zabraňuji, překážím

λυπεω (26) – zarmucuji

ὀμνυω (26) – přísahám

περισσευω (39) – jsem hojný, mám
hojnost, rozhojňuji

τελεω (28) – končím, naplňuji

ὑποστρεφω (35) – obracím se, vracím
se

φαινω (31) – zářím, jevíím se

φρονεω (26) – uvažuji

Pomocná slova

d'ábelský, fobie, chronologie, hagiografie, monogamie, katastrofa, teleologie,
fenomén/fantóm/epifanie, schizofrenie.

Cvičení

A

1. και ἡρξάτο διδάσκειν αὐτοὺς ὅτι δεῖ παθεῖν πολλὰ καὶ διωχθῆναι ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν γραμματέων καὶ ἀποκτανθῆναι.
2. νυν ἡ κρίσις τοῦ κόσμου τούτου, νυν ὁ ἀρχὼν τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω.
3. ὁ δὲ Ἰησοὺς εἶπεν αὐτοῖς· Το ποτηριον ὃ ἐγὼ πινῶ πιεσθε [= *nepřavidelné futurum od πινῶ*] καὶ το βαπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι βαπτισθήσεσθε.
4. μακαριοὶ οἱ ἐλεημονες [ἐλεημῶν = *milosrdný*; *skloňuje se jako πλειῶν*] ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται.
5. μακαριοὶ οἱ εἰρηνοποιοὶ [= εἰρήνη + ποιῶ], ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ θεοῦ κληθήσονται.
6. καὶ ἀποκριθεὶς αὐτοῖς λέγει· Τίς ἐστὶν ἡ μητὴρ μου καὶ οἱ ἀδελφοί μου;
7. καὶ ἀπεκριθὴ αὐτῷ εἰς ἐκ τοῦ ὄχλου· Διδασκαλε, ἡνεγκα τὸν υἱὸν μου πρὸς σε, ἔχοντα πνεῦμα πονηρὸν.
8. ἡρξάντο λυπεῖσθαι καὶ λέγειν αὐτῷ εἰς κατα [πο] εἰς· Μητι ἐγώ;
- 9.
- 10.
- 11.
- 12.

B

1. ἐφάνη ἀνὴρ τις ἐκ τῆς πολέως ἔχων δαιμονία καὶ πολὺν χρόνον οὐκ ἐνεδύσατο ἱμάτιον καὶ ἐν οἰκίᾳ οὐκ ἐμενεν.
2. Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοὺς ὄχλον περὶ αὐτὸν ἐκέλευσεν τοὺς μαθητὰς ἀπελθεῖν εἰς τὸ περὶαν.
3. ὁ δὲ Ἰησοὺς εἶπεν· Μη κωλυετέ αὐτόν. οὐδεὶς γὰρ ἐστὶν ὃς ποιήσει δυνάμει ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου καὶ λαλήσει κακῶς περὶ ἐμοῦ.
4. ἀπεκριθὴ αὐτῷ ὁ ἀσθενὼν· Κυριε, ὑπηρετήν οὐκ ἔχω βαλεῖν με εἰς τὸ ὕδωρ· ὅτε εἰς αὐτὸ ἐρχομαι ἐγώ, ἄλλος προ ἐμοῦ καταβαίνει.

5. βουλομεθα οὖν γινῶναι τίνα ταυτα ἐστιν.
6. Αὐτος γὰρ ὁ Ἡρῳδης ἀποστειλας ἐκρατησεν τον Ἰωαννην και ἐδησεν αὐτον ἐν φυλακη [vězení] δια την γυναικα του ἀδελφου αὐτου, ὅτι αὐτην ἐγαμησεν.
7. και ἐφαγον τον καρπον παντες, και ἤρθη το περισσευσαν.
8. ἡ γὰρ ἀγαπη θεου ἐκχεται ἐν ταις καρδιαις ἡμῶν δια πνευματος ἁγίου του λαμβανομενου ὑφ' ἡμῶν.
- 9.
- 10.
- 11.
- 12.

C